

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

А.В. Пантелеймонов

2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГЕОГРАФІЯ АПК

рівень вищої освіти	<u>магістр</u>
галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
спеціальність	<u>106 Географія</u>
освітня програма	<u>Економічна та соціальна географія</u>
спеціалізація	<u>Економічна та соціальна географія</u>
вид дисципліни	<u>за вибором</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

28 серпня 2019 року, протокол № 11

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. геогр. наук, доцент Ю.І. Кандиба

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол від 27 серпня 2019 року № 8

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

(підпис)

Немець Л.М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «28» серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис)

Жемеров О.О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Географія АПК» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

магістра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності **106 Географія**

спеціалізації **Економічна та соціальна географія**

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – вивчення особливостей і закономірностей формування та функціонування агропромислових комплексів як територіальних структур сучасного господарства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- розкрити теоретико-методичні основи функціонування АПК;
- охарактеризувати основні чинники територіальної організації АПК;
- визначити особливості територіальної організації основних сфер АПК;
- розкрити сутність та механізм функціонування агропродовольчого ринку;
- розкрити сутність продовольчої безпеки;
- охарактеризувати агропромислові зони та райони України;
- охарактеризувати розвиток малого підприємництва в агробізнесі України;
- охарактеризувати товарні ринки основних видів продовольчої продукції в Україні та світі.

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
11 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
22 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
117 год.	138 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

Знання:

- сутність АПК, їх типізацію за різними ознаками;
- зміст, види, форми агропромислової інтеграції;
- елементи функціонально-компонентної, функціонально-територіальної та організаційно-управлінської структури АПК;
- види функціональних зв'язків АПК;
- зміст основних методів агропромислових досліджень;
- зміст чинників територіальної організації АПК;
- особливості територіальної організації основних сфер АПК;
- механізм функціонування та структуру агропродовольчого ринку;
- елементи ринкової інфраструктури агропродовольчого ринку;
- зміст і основні загрози продовольчій безпеці;
- зональні, локальні та азональні елементи територіальної структури АПК України;
- географію малого підприємництва в агробізнесовій діяльності України;
- сучасні риси світового ринку сільськогосподарської сировини та продовольства, географію основних продовольчих товарних ринків світу.

Уміння і навички:

- використовувати методики та різноманітні методи дослідження АПК різних ієрархічних рівнів;
- виділяти й аналізувати різноманітні групи чинників формування і розвитку АПК;
- визначати елементи територіальної структури АПК;
- проводити економіко-географічні дослідження продовольчих товарних ринків;
- оцінювати рівень продовольчої безпеки регіонів і країн.

2. Тематичний план навчальної дисципліни**Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження АПК****ТЕМА 1. Структура та функціональні зв'язки АПК**

Сутність функціональної структури АПК. Компонентна структура АПК. Компоненти АПК: сільськогосподарське виробництво; виробництво засобів виробництва; переробна промисловість; виробнича інфраструктура; ринкова інфраструктура; соціальна інфраструктура; наука і підготовка кадрів. Спеціалізовані агропромислові підкомплекси.

Територіальна структура АПК. Зональні елементи територіальної структури АПК: інтегральні та спеціалізовані зони та райони. Азональні приміські АПК. Регіональні елементи територіальної структури АПК. Локальні елементи територіальної структури АПК: агропромислові вузол, центр і пункт. Продовольчі кластери.

Організаційно-управлінська структура АПК. Організаційні форми підприємств в АПК. Рівні управлінської структури АПК, їх основні функції.

Значення функціональних зв'язків АПК. Зовнішні зв'язки АПК, їх структура. Внутрішні зв'язки АПК, їх структура: виробничі (технологіко-економічні, з комбінування і кооперування, транспортно-економічні, матеріально-технічні, оперативно-управлінські), соціально-економічні (трудова, культурно-побутова, реалізаційні), природно-економічні (ресурсні, екологічні). Поділ агропромислових зв'язків за масштабом та часовою ознакою.

ТЕМА 2. Агропромислова інтеграція. Типізація АПТК

Сутність агропромислової інтеграції. Горизонтальна агропромислова інтеграція. Вертикальна агропромислова інтеграція. Агропромисловий цикл виробництва. Стадії агропромислового циклу виробництва. Аспекти агропромислової інтеграції: виробничо-технологічний, соціальний, організаційно-управлінський та екологічний. Господарські форми агропромислової інтеграції: агропромислове підприємство, агропромислова фірма, агропромислове об'єднання, агропромисловий комбінат.

Територіальна організація АПК. Сутність агропромислового територіального комплексу (АПТК). Сутність і структура продовольчих і непродовольчих АПТК. Ознаки типізації АПТК: за масштабом території, її економічним та політико-адміністративним рангом (регіональні і локальні); за характером поєднання умов і факторів функціонування і розвитку (зональні і приміські); за спеціалізацією агропромислової діяльності (виробничі, виробничо-торгові, виробничо-наукові); за споживчими якостями кінцевої продукції (продовольчі і непродовольчі); за формою власності; за територіальною композицією.

ТЕМА 3. Умови і фактори територіальної організації агропромислового виробництва

Природно-географічні фактори розвитку АПК. Природні умови і ресурси. Агрокліматичні ресурси. Форми рельєфу. Сільськогосподарські типи земель. Природна родючість землі. Земельний кадастр. Економічна родючість землі. Механізм врахування природних умов і ресурсів при розміщенні агропромислового виробництва. Механізм впливу природних умов і ресурсів на витрати і прибуток в агропромисловому виробництві.

Суспільно-географічні фактори розвитку АПК. Рівень соціально-економічного розвитку. Науково-технічний прогрес. Розміщення населення, характер його розселення, рівень використання трудових ресурсів. Розвиток транспорту, транспортно-географічне положення. Економічна політика держави. Нормативно-правова база розвитку агропромислового виробництва.

Шляхи оптимізації функціональної структури АПК на основі раціонального використання природно- та суспільно-географічного потенціалу розвитку агропромислового виробництва.

ТЕМА 4. Агропродовольчий ринок

Поняття агробізнесу. Сутність агропродовольчого ринку. Особливості агропродовольчого ринку. Функції агропродовольчого ринку. Недоліки і переваги функціонування агропродовольчого ринку. Регіональний агропродовольчий ринок. Локальний агропродовольчий ринок.

Попит на агропродовольчому ринку. Пропозиція на агропродовольчому ринку. Товаровиробники на агропродовольчому ринку. Конкуренція на агропродовольчому ринку. Кон'юнктура агропродовольчого ринку. Фактори кон'юнктури агропродовольчого ринку.

Функціональна структура агропродовольчого ринку. Компонентна структура агропродовольчого ринку. Товарні продовольчі ринки. Об'єкти ринкової інфраструктури. Територіальна структура агропродовольчого ринку. Елементи територіальної структури агропродовольчого ринку.

Агропродовольчий маркетинг. Основні елементи агропродовольчого маркетингу. Функції агропродовольчого маркетингу.

Сутність продовольчої безпеки. Стратегія продовольчої безпеки. Зовнішні загрози продовольчій безпеці. Внутрішні загрози продовольчій безпеці. Продовольча доступність. Індикатори стану продовольчої доступності. Споживання продовольства. Купівельна спроможність населення щодо продуктів харчування. Критерії продовольчої безпеки. Рівні продовольчої безпеки.

Розділ 2. Територіальна організація галузей АПК України і світу

ТЕМА 1. Агропромислове районування України

Сутність агропромислового районування. Концепція агропромислового районування України. Принципи агропромислового районування. Критерії агропромислового районування. Показники агропромислового районування. Агропромислова зона. Агропромисловий район.

Соціально-економічна характеристика агропромислових зон України: Поліської, Лісостепової, Степової, Гірської Кримсько-Карпатської, Субтропічної за такою схемою: соціально-економічне значення; спеціалізація; агропромислова оцінка природних умов і ресурсів; суспільно-географічні передумови формування та розвитку; характеристика сировинної сфери (розміщення і спеціалізація сільськогосподарського виробництва, зональні виробничо-територіальні типи господарств); галузі та центри переробної промисловості; інфраструктурне забезпечення; агропромислові райони, агропромислові вузли та центри; проблеми та перспективи розвитку.

Азональні агропромислові утворення. Приміські АПК України. Фактори формування приміських АПК. Модель приміського АПК.

ТЕМА 2. Мале підприємництво в агробізнесі України

Особисті підсобні господарства в Україні. Функції особистих підсобних господарств. Фактори та особливості розвитку особистих підсобних господарств. Класифікація особистих підсобних господарств за рівнями спеціалізації, товарності виробництва, масштаби території. Позитивні та негативні риси функціонування особистих підсобних господарств. Землезабезпеченість особистих підсобних господарств. Рівень виробництва товарної продукції в особистих підсобних господарствах. Сучасні риси та проблеми розвитку особистих підсобних господарств.

Селянські (фермерські) господарства в Україні. Правові ознаки фермерства в Україні та світі. Чинники розміщення фермерських господарств. Землекористування та землезабезпечення фермерських господарств. Працебезпеченість фермерських господарств. Матеріально-технічне забезпечення фермерських господарств. Спеціалізація фермерських господарств. Регіональні відміни. Рівень виробництва товарної продукції у фермерських господарствах. Проблеми та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. Асоціація фермерів та приватних землевласників України.

Малі підприємства в сільському господарстві та харчовій промисловості. Фондозабезпеченість малих підприємств у сільському господарстві та харчовій промисловості. Промислововиробничий персонал малих підприємств в сільському господарстві та харчовій промисловості. Рівень виробництва товарної продукції. Регіональні відміни. Проблеми та перспективи розвитку і розміщення малих підприємств у регіонах України.

ТЕМА 3. Світовий ринок сільськогосподарської сировини та продовольства

Поняття світового ринку сільськогосподарської сировини та продовольства. Структура світового ринку сільськогосподарської сировини та продовольства. Функції світового ринку сільськогосподарської сировини та продовольства. Значення світового ринку сільськогосподарської сировини та продовольства. Сучасні тенденції на світовому ринку сільськогосподарської сировини та продовольства.

Світовий ринок зерна. Світовий ринок цукру. Світовий ринок м'ясопродукції. Світовий ринок молокопродукції. Світовий ринок насіння соняшника та олії. Місце України на світових продовольчих товарних ринках.

Міжнародне співробітництво у сфері виробництва сільськогосподарської сировини та продовольства. Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	ср	л		п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження АПК												
Тема 1. Структура та функціональні зв'язки АПК	18	1				17	20	1				19
Тема 2. Агропромислова інтеграція. Типізація АПТК	22	1	4			17	23	1	2			20
Тема 3. Умови і фактори територіальної організації агропромислового виробництва	19	1	2			16	19					19
Тема 4. Агропродовольчий ринок	22	2	4			16	21	1				20
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>81</i>	<i>5</i>	<i>10</i>			<i>66</i>	<i>83</i>	<i>3</i>	<i>2</i>			<i>78</i>

Розділ 2. Територіальна організація галузей АПК України і світу											
Тема 1. Агропромислове районування України	23	2	4			17	23	1	2		20
Тема 2. Мале підприємництво в агробізнесі України	23	2	4			17	21	1			20
Тема 3. Світовий ринок сільськогосподарської сировини та продовольства	23	2	4			17	23	1	2		20
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>69</i>	<i>6</i>	<i>12</i>			<i>51</i>	<i>67</i>	<i>3</i>	<i>4</i>		<i>60</i>
Усього годин	150	11	22			117	150	6	6		138

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Визначення спеціалізації агропромислового виробництва	4
2.	Дослідження агропродовольчих ринків	2
3.	Регіональна продовольча безпека	4
4.	Агропромислові територіальні комплекси України	4
5.	Фермерські господарства та особисті селянські господарства у структурі агробізнесу України	4
6.	Світовий ринок окремих видів сільськогосподарської продукції	4
	<i>Разом</i>	22

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Опрацювання літературних джерел за темою «Структура та функціональні зв'язки АПК»	17
2.	Опрацювання матеріалу за темою «Агропромислова інтеграція», підготовка до практичної роботи	17
3.	Вивчення особливостей ринку землі та майнових відносин у галузях АПК	16
4.	Опрацювання матеріалу за темою «Продовольча безпека», підготовка до практичної роботи	16
5.	Визначення ролі сільського господарства у відродженні українського села, підготовка до практичної роботи	17
6.	Вивчення впливу глобалізації на розвиток галузей АПК	17
7.	Вивчення особливостей світового ринку сільськогосподарської продукції, підготовка до практичної роботи	17
	<i>Разом</i>	117

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виконання практичних робіт, контрольна робота, екзамен.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1				Розділ 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	15	-	60	40	100
	8	8	8	8	5	8					

T2, T3, T4, T5, T6, T7 – практичні роботи

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.]; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Аграрний сектор України на шляху до Євроінтеграції: монографія / за ред. О.М. Бородіна. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
3. Аграрна економіка: Підручник / Д.К. Семенда, О.І. Здоровцов, П.С. Котик, О.О. Школьниковий, О.Л. Бурляй, М.А. Коротеєв, Л.Ф. Бурик, А.П. Бурляй, А.І. Кисіль, К.Г. Гайдай: За ред. Д.К. Семенди та О.І. Здоровцова. – Умань, 2005. – 318 с.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 426 с.
5. Балабанов Г.В., Кобзев О.М., Семенченко Г.В. Трансформація структури сільськогосподарського виробництва України: регіональний аспект. – К., 2000.
6. Борщевський П.П., Ушкаренко В.О., Чернюк Л.Г., Мармуль Л.О. Регіональні агропромислові комплекси України. Теорія та практика розвитку. – К., 1996.
7. Гладич Б.Б. Аграрний ринок. – Тернопіль, 2002.
8. Губені Ю. Організація агробізнесу і підприємництва: Курс лекцій. – Львів: Львів, держ. аграр. ун-т, 1998. – 136 с.
9. Губені Ю. Основи підприємництва та агробізнесу. Навч. посібник. – Львів: Укр. технології, 2002. – 256 с.
10. Данилишин Б.М., Беженар В.Л., Лисецький А.С. Сільське господарство України: сучасний стан і перспективи розвитку. – К., 1998.
11. Канівський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: монографія / П.К. Канівський. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 348 с.
12. Лопатинський Ю. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади / Ю. Лопатинський. – Чернівці: Рута, 2006. – 344 с.
13. Могильний О. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.

14. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й. Маліка. – К.: ІАЕ, 2000. – 582 с.
15. Основи аграрної економіки / за ред. В. Галушка і Г. Хуленбука. – К.: Вища освіта, 2003. – 339 с.
16. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів. – К., 1997.
17. Семенов В.Ф., Сіваченко І.Ю., Федоряка В.П. Загальний курс агробізнесу. – К, 2000.
18. Сільськогосподарський сектор України на рубежі тисячоліть [у 2 т.] / [упор. Л. О. Шепотько та ін.]. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2000. Т. 1. – 2000. – 396 с.
19. Слав'юк Р.А. Асоційовані форми аграрного бізнесу: особливості утворення, практика функціонування, перспективи регулювання. – Луцьк: Вежа, 2000. – 322 с.
20. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія / П.О. Сухий. – Чернівці, Рута, 2008. – 400 с.
21. Хорунжий М.Й. Організація агропромислових комплексів. – К., 2001.
22. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки в АПК : навч. посібник / Г.В. Черевко. – К.: Знання, 2006. – 339 с.
23. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України. – К., 2002.

Допоміжна література

1. Балабанов Г.В. Продовольчий ринок України та суть геомаркетингового підходу до його дослідження // Укр. геогр. журн., 1998. – № 4. – С. 8–13.
2. Борхунов Н. Региональные особенности государственной поддержки сельского хозяйства / АПК: экономика, управление, 2005. – N 5.
3. Великий П.А., Кузнин А.П., Хайбулаева Л.Г. Потенциал предприимчивости сельского населения // Социс, 1998. - № 12. – С. 37-44.
4. Всемирный Банк. Доклад о мировом развитии 2008. Сельское хозяйство на службе развития. – М.: Весь Мир, 2008.
5. Зиновчук В.В. Кооперативная идея в сельском хозяйстве Украины и США. – К.: Логос, 2011. – 221 с.
6. Кучер О. Земельний фонд як об'єкт державного управління // Економіка України, 2000. – № 1. – С. 59–64.
7. Макинтайр Р.Дж. Постсоветское сельское хозяйство: неререформированное, но оставляющее надежду // Проблемы теории и практики управления, 1997. - № 6. – С. 25.
8. Організація агробізнесу та підприємництва / За ред. В.П. Мартянова. Ч.1 – Харків: Харків. держ. аграрний ун-т, 1998. – 180 с.
9. Петриков А.В. Социальные проблемы становления нового аграрного строя в России // Сельская Россия. – М., 1997. – С. 387-388.
10. Радченко В. Ринкові проблеми інвестування агробізнесу // Економіка України, 2000. – № 2. – С. 55–60.
11. Ранця І.І. Територіальна організація агробізнесу регіону (на матеріалах Львівської області). Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 – економічна і соціальна географія. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2005. – 20 с.
12. Романова Л.В. Становлення підприємництва в сільському господарстві. – К.: ІАЕ, 1997. – 274 с.
13. Родионова Г. Частная собственность на землю и мотивация деятельности в сельском хозяйстве // АПК: экономика, управление. – М., 1997. - № 10. – С. 17-24.
14. Созінов О.О., Сонько С.П. Агроекосистема / Екологічна енциклопедія: У 3т. / Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін. – К.:ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. - Т. 1. – С. 14.
15. Солдатов В.П., Сьомченков О.А. Державна підтримка агробізнесу в США // Економіка АПК, 1999. – № 11. – С. 89–93.
16. Сонько С.П., Скринько М.М. Інфраструктура в умовах транзитивної економіки. Наукова монографія / Харків: Вид-во “Екограф”, 2004. – 348 с.
17. Сонько С.П. Територіальна організація сільського господарства та стійкий розвиток – шлях до нової парадигми / Ринкова трансформація економіки АПК: кол. монографія / За ред. акад.

УААН П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. Ч.4. – Київ: ІАС, 2002. – С. 212-216.

18. Сухий П.О. Формування та розвиток агропродовольчого комплексу Західноукраїнського регіону (суспільно-географічний аналіз). Автореф. дис... докт. геогр. наук: 11.00.02 – економічна і соціальна географія. – К., 2009. – 40 с.
19. Царенко А.М. Экономические проблемы производства экологически чистой агропромышленной продукции (теория и практика). – К.: Аграрна наука, 1998. – 252 с.
20. Царенко О.М., Щербань В.П., Тархов П.В. Економіка та менеджмент екологізації АПК. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. – 256 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Агробізнес-кур`єр: всеукраїнська аграрна газета. – Режим доступу: <http://www.agrobiz.com.ua/>
2. Агробізнес сьогодні. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/>
3. Агробізнес: Український агропортал. – Режим доступу: <http://www.agrobiznes.com.ua/>
4. Інститут аграрної економіки. – Режим доступу: <http://www.iae.kiev.ua>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
7. Справочные материалы по географии мирового хозяйства. – Режим доступа: <http://www.vlant-consult.ru>.